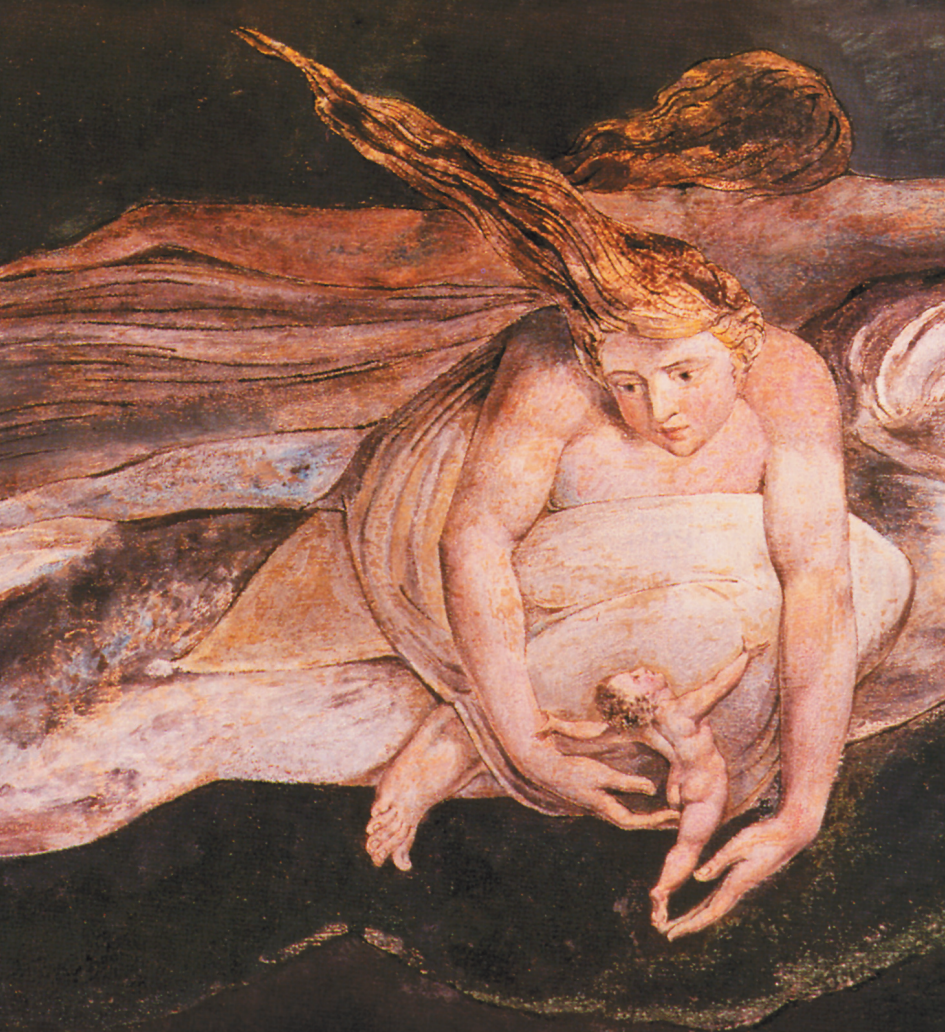

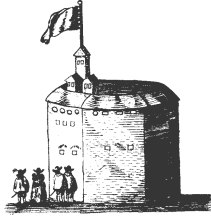
William Shakespeare

MACBETH

Suomentanut Matti Rossi

WSOY

MACBETH

WILLIAM
SHAKESPEARE
Macbeth

SUOMENTANUT MATTI ROSSI
ESIPUHE RALF LÅNGBACKA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Teos on saanut wsoy:n kirjallisuussäätiön tukea.

Toimitus kiittää professori Matti Rissasta asiantuntija-avusta.

Toimitus Alice Martin
Esipuheen suomentanut Marja Kyrö
Liitteen katkelmat suomentanut Alice Martin

Englanninkielinen alkuteos *Macbeth*
Työssä on käytetty mm. The Arden Shakespeare
ja The Oxford Shakespeare -editioita.

© wsoy ja Matti Rossi 2004
Esipuhe © Ralf Långbacka 2004

Suomennoksen esitysoikeuksia valvoo Nordic Drama Corner Oy,
Meritullinkatu 33, 00170 Helsinki.

Etulehden kuva Claes Jancsz Visscherin Lontoon-panoraamasta n. 1625
Nimiösivun kuvassa ensimmäinen Globe-teatteri (1599–1613)
Sivulla 163 Martin Droeshoutin muotokuva Shakespearesta
ns. ensimmäisestä foliopainoksesta 1623

Graafinen suunnittelu Martti Ruokonen
Sivunvalmistus Juha Peltonen

ISBN 978-951-0-49155-3
PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

Macbeth – kirouksen riivaama	7
<i>Macbeth</i>	
Näytelmän henkilöt	41
I näytös	43
II näytös	68
III näytös	87
IV näytös	111
V näytös	137
Liite: Kiistanalaiset noitakatkelmat	157
William Shakespearen elämä	163

MACBETH – KIROUKSEN RIIVAAMA

*Pirun sotajoukossa ei ole
syntisempää paholaista kuin Macbeth.*

Macduffin sanat neljännessä näytöksessä ovat usein pohjustaneet käsitystä Macbethista – verenjanoisesta vallananastajasta, joka on ollut esikuvana kaikille tyranneille antiikin ajoista meidän päiviimme – tuosta Hitlerin, Stalinin, Idi Aminin, Ceaucescun ja mikseipä Saddam Husseininkin verisestä edeltäjästä. Siksi onkin hiukan hämmentävää, että Verdi oopperassaan, joka perustuu Shakespearen tekstiin – Macbethin aariassa (lopullisessa versiossa) – panee Macbethin ilmaisemaan, mistä kaikesta hän uneksi tarttuessaan vallankahvaan: hän halusi olla rakastettu ja kunnioitettu maanisä. Sama kohta on myös Shakespearen näytelmässä, muutama lyhyt rivi monologissa, joka seuraa, kun Macbeth saa tietää Englannin armeijan lähestyvän linnaa. Mutta sekä kommentoijat että ohjaajat usein unohtavat nuo rivit:

Olen elänyt
jo kyllin kauan; elontieni kääntyy syksyyn,
lehdet kellastuvat; kaikki, minkä toivoin

Macbeth

seurakseni vanhuudessa, kunnioitus,
rakkaus ja kuuliaisuus, uskolliset ystävät,
jää haaveeksi – ja osanani ovat kiroukset,
äänettömät mutta hartaat, valhe, imartelu,
jonka sydänparka torjuisi, jos uskaltaisi.»

Tämä ei ole se mustavalkoinen kuva, joka normaalisti liitetään Macbethiin. Tässä kuten Verdin aariassakin kohtaamme miehen, joka ei ole lähelläkään unelmaansa saada olla rakastettu ja kunnioitettu maanisä – vaan joka on kirottu ja jota ympäröi epäluulo ja viha.

Itse näytelmäkin on kirottu. Englantilaisessa teatterissa on valalla vanha perinne: tätä näytelmää ei mainita nimeltä – se tuo onnettomuutta – vaan siitä käytetään ainoastaan kiertoilmausta »the Scottish play», »skottilaisnäytelmä». Kukaan ei varmuudella tiedä, milloin ja kuinka tällainen perinne syntyi. Tuskin sitä kuitenkaan silloin luotiin, kun näytelmä esitettiin ensimmäisen kerran, mikä tapahtui todennäköisesti vuonna 1606. Silloin se lienee ajateltu kunnianosoitukseksi silloiselle kuninkaalle Jaakko I:lle, joka vuonna 1603 oli seurannut valtaistuimelle Elisabet I:tä. Hänhän oli alun perin skotti, Elisabetin mestauttaman Maria Stuartin poika, joka yhdisti Englannin ja Skotlannin personaaliunioniksi. Tarun mukaan Banquo oli Stuartien suvun kantaisä, ja viimeisessä noitakohtauksessa Macbeth näkee näyn kahdeksasta kuninkaasta, jotka ovat Banquon jälkeläisiä. Raphael Holinshed in kronikassa, joka ilmestyi vuonna 1577 ja joka oli yksi Shakespearen historiallisten näytelmien tärkeimmistä lähteistä, Banquo oli enemmän tai vähemmän Macbethin rikostoveri Duncanin murhassa, mutta näytelmässä hän on saanut hiukan jalomman roolin, todennäköisesti siksi, että kuningas oli syytä pitää myötämielisenä. Vuodesta 1603 teatteriseurue, johon Shakespeare kuului ja joka aikaisemmin oli ollut nimeltään The Lord Chamberlain's Men, oli suoraan kuninkaan alainen – ja nyt nimeltään The King's Men.

On toinenkin, hiukan käytännönläheisempi syy *Macbethin* vähäiseen suosioon – *Macbeth* on Shakespearen näytelmistä kaikkein synkin, melkein koko ajan on pimeä, ja sana »veri» on näytelmän tärkeimpiä metaforia, se mainitaan yli sata kertaa. *Macbeth* on myös vaikea näytelmä. Eikä vähiten näyttelijöille. Siinä ei ole *Macbethin* pariskunnan lisäksi juurikaan muita merkittäviä rooleja. Duncan murhataan näytelmän alussa, Banquon ei käy paljon paremmin, joskin hän saa palata mykkänä haamuna, ja Duncanin pojista Donalbain katoaa enää palaamatta. Fleance, Banquon poika, joka on suvun jatkaja, katoaa näyttämöltä, kun Banquo murhataan, eikä palaa enää. Näytelmässä on joukko irrallisia langanpätkiä, jotka tuottavat näyttelijöille ja ohjaajille päänvaivaa. *Macbeth* sopii kahden murhamiehen kanssa, että he surmaavat Banquon, mutta kun murhaajat odottavat uhriaan, paikalle ilmestyy vielä kolmas, ilman mitään selitystä. Lady *Macbeth* puhuu imettämisestä, mutta *Macduff* sanoo Malcolmin yllyttäessä häntä kostamaan lastensa murhaajalle, että se on mahdonta, koska *Macbeth* on lapseton. Muutamat kohtaukset on rakennettu eräänlaisiksi »kertoiviksi kuorokohtauksiksi», jotta yleisö saa tietää mitä on tapahtunut. Ja itse näytelmätekstistä, joka julkaistiin ensimmäisen kerran virallisesti niin kutsuttuna foliopainoksena vuonna 1623 – siis ensimmäisessä kootussa laitoksessa – vallitsee monta mielipidettä. Kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että teksti ei käy yksiin sen tekstin kanssa, jota näyteltiin kantaesityksessä. Joku on tehnyt muutoksia ja lisäyksiä, kohtauksia on poistettu, ehkä sen on tehnyt Shakespeare itse, ehkä joku muu. Shakespearen muihin samaan aikaan kirjoittamiin tragedioihin verrattuna näytelmä on harvinaisen lyhyt, itse asiassa Shakespearen lyhyimpiä, kolmanneksen lyhyempi kuin *Hamlet* tai *Kuningas Lear*. Se on saanut monet esittämään teorioita pidemmästä alkutekstistä, jota kuitenkin ei ole. *Macbethin* säkeissä on paljon epätasaisuutta, on kummallisia ristiriitoja, joita kukaan ei ole osannut selittää. Mutta siinä on myös säkeitä,

Macbeth

jotka lukeutuvat maailmankirjallisuuden suurimpiin. Ihmiselämän turhuutta pohtiva tilinteko, joka viimeisessä näytöksessä seuraa ilmoitusta lady Macbethin kuolemasta, on monumentaalinen ja samalla täynnä arvoituksellista absurdiutta:

Miksei kuollut myöhemmin,
kun sille sanomalle koittaa sopivampi aika –
tulee huominen, ja sitten toinen, tulee, menee;
ja niin seuraa päivä päivää, niiden läpi ryömiä
meidän huomistemme mitätöntä tietään
ajan kirjan viime kirjaimeen, ja kaikki eilistemme
valaisivat narreille tien mullan suuhun.
Sammu, sammu, lepattava liekki!
Elämä on vaeltava varjo, keuhko näyttelijä,
joka temppuilee ja rehkii näyttämöllä
hetken, eikä palaa. Se on hullun loru,
täynnä huutoa ja vimmaa, mutta mieltä vailla.

Eräässä Shakespearen kuningasnäytelmistä, *Rikhard II:ssa*, joka on kirjoitettu melkein kymmenen vuotta aikaisemmin, on repliikki, joka ennustaa *Macbeth*-kohtauksen epätoivoa:

Herran tähden, käykäämme nyt maahan istumaan
ja kertokaamme tarinoita kuninkaiden kuolemasta;
kenet syöstiin vallasta ja surmattiin
ja kuka kuoli sotaan, keitä vainosivat niiden haamut,
jotka heidän käskynsä vei hautaan;
vaimot myrkyttivät muutaman ja uneen tapettiin
myös monta; kaikki menehtyivät murhattuina,
sillä Kuolema on perustanut hovin onttoon kehään,
joka kiertää kuninkaiden ohimoita;
siellä pilailija istuu, pilkkaa kuninkaiden valtaa,

Macbeth

MACBETH:

... ja sääli, alaston kuin juuri maailmaan
tullut vauva, saapuu ratsastaen
pasuunoiden ärjähdysten selässä,
ja kerubien parvi kiittää näkymättömillä
tuuliratsuillaan ja huutaa teon kauheutta
kaikkiin korviin, kunnes tuuli hukkuu itkuun.

Macbeth on viimeinen Shakespearen suurista tragedioista, tarina murhasta, vallanhimosta ja ihmisen tuhoutumisesta. Ralf Långbacka sanoo esipuheessaan: »Macbethia ei riivaa pahuus. Mutta häntä riivaa mahdollisuus, mahdollisuus tulla joksikin muuksi, mahdollisuus nousta kuninkaaksi. Noidat osoittavat hänelle tämän mahdollisuuden. Vai onko niin, että noidat saavat hänet tietoiseksi hänen omista salaisista ajatuksistaan?»

835 ISBN 978-951-0-49155-3 www.wsoy.fi